

Başlangıçtan Günümüze Türklerde Seyahat / Selçuklulara Kadar Türklerde Seyahat

Travel in Turks from The Beginning to The Present / Travel in Turks Until the Seljuks

İsmail TURAN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Anahtar sözcükler:

Seyahat, Türk, Selçuklular, Şamanizm, Savaş..

Key words:

Travel, Turks, Seljuks, Shamanism, War.

ÖZ

İnsanoğlu tarihin her döneminde hareket hâlinde yaşamıştır. Bu bağlamda, bir yerden diğer bir yere çeşitli sebepler ve amaçlar doğrultusunda seyahat etmiştir. Türk milleti de bu sürecin önemli bir halkasını meydana getirmiştir. Tarihi süreç içerisinde Türkler çok çeşitli nedenlerle seyahatler gerçekleştirmiştir. Türkler en çok savaş için buldukları bölgelerden başka coğrafyalara hareket etmişlerdir. Şamanizm inancının bir gereği olarak Türkler efsanevi ve hayali seyahatler de yapmışlardır. Yine İslami dönemin ilk Türk kaynaklarında insanların bireysel veya toplu olarak seyahat ettikleri anlaşılmaktadır. Bu yazıda Türklerin bilinen ilk zamanlarında ve İslamiyet'i kabul ettikleri ilk dönemlerde seyahatleri ve bu seyahatlerin muhtevası üzerine bilgi verilecektir.

ABSTRACT

Mankind has lived in motion in every period of history. In this context, he traveled from one place to another for various reasons and purposes. The Turkish nation also formed an essential link in this process. During the historical process, Turks traveled for multiple reasons. The Turks mostly moved to other geographies from the regions they were in for the war. As a requirement of shamanism, Turks also made legendary and imaginary travels. Again, in the first Turkish sources of the Islamic period, it is understood that people traveled individually or collectively. This article will give information about the travels of the Turks in the first known times and the first periods when they accepted Islam and the content of these travels.

TÜRKLERDE SEYAHAT

Tarihi süreçte insanlar ve toplumlar çeşitli amaç ve sebepler doğrultusunda gezmişler veya seyahat etmişlerdir. Göç, ticaret, istila, eğitim, din ve savaş gibi sebepler doğrultusunda gezen-seyahat eden insanlar ve toplumlar olmuştur. Tarihin seyrine bakıldığı zaman en büyük yolculukların din veya inanın gereği olarak yapıldığı görülmektedir. İnsanlar inançlarının bir gereği olarak kutsal saydıkları şehre, dağa, ormana ve suya ulaşmanın gayreti içinde olmuş, bu sebeple uzun ve yorucu seyahatler gerçekleştirmiştir. Kutsal yerlerin korunması veya ele geçirilmesi için toplumlar savaşları dahi göze almışlardır.

Türk tarihi incelendiği zaman Türklerin en büyük seyahatleri hiç şüphesiz savaşlar, seferler ve akınlar için olmuştur. Hâkim oldukları coğrafyanın sınırlarını genişletmek veya ganimet elde etmek gayesiyle tarihte kurulan bütün Türk devletleri seferler düzenlemiştir. Türklerin savaş nedeniyle gerçekleştirdikleri hareketlilikler destanlara yansımış, destanlarda işlenmiştir. Türk tarihi için önemli bir yere sahip olan Ergenekon Destanı'nda savaştan geri kalan çok az insanın

buldukları yerden göç edip güvenli bir yere sığındıkları anlatılmaktadır (Yetiş 1994). Burada göç sebebi ile bir yerden başka bir yere seyahatin söz konusu olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Yine eski Türk destanlarından olan Türk tarihinde önemli bir yere sahip Alp Er Tunga (Tonga) Destanı'nda büyük Türk lideri Alp Er Tunga'nın akınlar düzenleyip ülkeler fethettiği anlatılmaktadır (Yusuf Has Hâcib 1998). Bu destanda verilen bilgilerden de anlaşılıyor ki Türkler fetihler maksadıyla büyük savaş seferleri düzenlemişlerdir. Bu hususta *Kutadgu Bilig*'de geçen bilgiler şöyledir: "...İranlılar ona Efrâsiyâb derler; bu Efrâsiyâb akınlar salıp, ülkeler zapt etmiştir..." (Yusuf Has Hâcib 1998).

İlk dönem Türk tarihi zaviyesinden bakıldığı zaman Hunların ve Göktürklerin büyük savaş hareketleri düzenledikleri görülmektedir (Taşağıl 2019). Bu kadim Türk devletlerinde ticaret gelişmiş, ticari amaçlar doğrultusunda seyahatler yapılmıştır. Orta Asya'da devlet kuran Türkler, özellikle Asya'nın en büyük ticari faaliyetlerinin yapıldığı İpek Yolu'nu kontrol altına almak için

etraflarında bulunan devletlere karşı büyük mücadeleye vermişlerdir (Taşağıl 2019).

Eski Türk inançlarından olan Şamanizm’de de hayalî veya efsanevi seyahatler bulunmaktadır. Şamanlar çeşitli sebeplerden dolayı seyahat etmişlerdir. Bu sebeplerden birisi “şifa seyahatleri” olarak adlandırılabilir. Şöyle ki şamanlar hastaları iyileştirmek için seyahat gerçekleştirmiştir. İnanışa göre bu seyahatlerde şamanlara yardım eden ruhlar onlara eşlik etmiştir. Şamana yardım eden ruh çoğunlukla o coğrafyanın bilinen bir hayvanı suretinde tasvir edilirdi, bu bakımdan ruh çoğunlukla “hayvan ana” şeklinde tabir edilmiştir (Alp ve Mutlu 2021).

Yine inanışa göre şamanlarda uçarak seyahat etme ritüeli mevcuttur. Şamanların gökyüzündeki seyahatlerinde onlara kartallar ve kuşlar rehberlik etmiştir (İnan 1986). Ayrıca bu seyahatlerin bazılarında şamanlara yılanlar da eşlik etmiştir. Şamanların gökyüzünün yanında yer altında da seyahat ettikleri inancı vardır (İnan 1986). Gökyüzünde, yer altında veya dünyalar arasında nerede olursa olsun şamanların hayalî seyahatleri hayalî karakterlerin yardımı ile gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan şamanların ruhani yolculukları hayalî ve efsanevi olsa da seyahat kavramı Türklerin toplumsal hayatı içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca kötü ruhlardan korunmak, hastaları iyileştirmek veya musibetlerden kurtulmak için de şamanın bu seyahatleri gerçekleştirmesi Türkler arasında önemli sayılmıştır. Destanlarda anlatıldığına göre İslamiyet öncesinde Orta Asya’da yaşayan Türkler ata yurttan başka bir yere ve başka bir coğrafyadan ata yurda geri dönmek için göçler ve seyahatler yapmışlardır (Şenocak 2013).

Erken dönem Türk kaynaklarında askerî seferler ve efsanevi seyahatlerin yanında bireylerin müstakil olarak gerçekleştirdikleri geziler de anlatılmaktadır. İnsanların tek başlarına seyahat ettiklerinin bir kanıtı konaklama mekânlarının varlığıdır. Nitekim Türk tarihinin baş yapıtlarından *Divanü Lûgat-it-Türk*’te konaklama veya dinlenme yeri gibi mekânlardan açıkça söz edilmektedir. *Divanü Lûgat-it-Türk*’te “muyanlık” kelimesi geçmekte olup kelimenin açıklaması “yollarda gelip geçenlerin su içmeleri için yapılan hayrat”

şeklinde yapılmaktadır (Kaşgarlı Mahmud 1986 III :172).

Türk tarihinin önemli kaynaklarından *Kutadgu Bilig*’in karakterlerinden biri olan Ay-toldı uzun ve yorucu bir seyahatin ardından hükümdara ulaşabilmiştir. “Ben sana gelmek maksadı ile uzun yollar yürüdüm; bugün arzuma kavuşup muradıma erdim.” demiştir (Yusuf Has Hâcib 1998: 61). Hükümdara ulaşmak için geldiği şehirde kendisi için “... nihayet gidip, bir imarethaneye indi ve orada yatarak, sabırla geceyi geçirdi” ifadelerine yer verilmiştir (Yusuf Has Hâcib 1998: 45). *Kutadgu Bilig*’de Ay-toldı hakkındaki bu ifadelerin geçtiği beyitler, yolcular ve seyahat edenler için şehirlerde konaklama yerleri olduğunun önemli kanıtlarıdır.

Türkler İslâm’ı kabul edince büyük kitleler hâlinde hac seyahati yapmışlardır. Türk-İslâm devletlerinde hac ibadetine büyük önem verilmiş; hatta Büyük Selçuklu Devleti’nde “Hac Emirliği” adında bir makam dahi tesis edilmiştir. Bu emirlik eliyle hacıların yol güvenliği sağlanmış, yol boyunca yeme içme ve en önemlisi su problemi giderilmeye çalışılarak hac kafilelerinin güven içinde seyahat etmeleri mümkün hâle gelmiştir. Sultan Melikşah tarafından hac emirliğine atanan Cenfel et-Türkî Kutluğ bin Güntekin, ilk Türk hac emiri olmuştur (Ocak 2019: 756).

İslami dönemde Türklerin seyahatlerinin ağırlık merkezlerinden birisini, yeni kabul ettikleri İslam dinini yaymak için düzenledikleri savaşlar ve tebliğ amaçlı geziler oluşturmuştur. Bu amaçla genellikle derviş diye adlandırılan kişiler ve bağlıları (müridleri) seyahatler yapmışlardır. Dervişler genel olarak bir tarikata veya öğretiye mensup olup buldukları bölgeden başka bir coğrafyaya gitmişler, buralarda bağlı buldukları tarikatlar nezdinde İslam dinini yaymaya gayret etmişlerdir.

Anadolu’nun Selçuklu Türkleri tarafından fetihle birlikte İslam coğrafyasından çok sayıda derviş Anadolu’nun çeşitli bölgelerine seyahat etmişlerdir. Bir sonraki yazımızda Horasan’dan Anadolu’ya seyahat etmiş ve Anadolu’nun çeşitli bölgelerini dolaşmış dervişlerin seyahatleri hakkında bilgi verilecektir.

KAYNAKÇA

- İnan, A. (1986). Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmud (1986). Divanü Lûgat-it-Türk III. (Çev: Besim Atalay). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ocak, A. (2019). Şii-Sünnî Ekseninde Selçukluların Hicaz Politikası. İçinde; M.A. Hacıgökmen, M. Kesik, O. Kunduracı vd. (Editörler) Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri (ss. 747-763). Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Şenocak, E. (2013). Göç ve Ergenekon Destanlarında Mitostan Ütopyaya Yolculuk, Turkish Studies, 8 (1): 2525-2537.

- Taşağılı, A. (2019). Bozkırın Kağanlıkları Hunlar, Tabgaçlar, Göktürkler, Uygurlar. İstanbul: Kronik Kitap.
- Yetiş, K. (1994). Destan. İçinde İslâm Ansiklopedisi (Cilt 9, ss. 202-205). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yûsuf Hâs Hâcib (1998). Kutadgu Bilig II. (Çev: Reşit Rahmeti Arat). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İsmail Turan, Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tokat-Türkiye.

E-posta: turanislam@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1547-4762

İsmail TURAN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden mezun oldu (2011). Yüksek lisans derecesini Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim (2016), doktora derecesini de Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalından aldı (2022). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmaya başladı (2022). Halen Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları, Ortaçağ Türk-İslâm devletleri tarihi, Anadolu şehir tarihidir.